ELEMENTE MAGICE LEGATE DE TRATAMENTUL HEMORINIEI

SILVIA CIUBOTARU

Terapeutica populară îmbină actele curative propriu-zise cu cele magice. Din această cauză, cercetările de etnoiatrie impun necesitatea abordării corelate, simultane, a empiricului cu magicul. Dacă prima categorie oferă motivații clare, virtuțile curative ale remediilor putând fi verificate imediat, în ceea ce privește a doua situație invocată intervin numeroase necunoscute, legate de faptul că anumite reprezentări magice arhaice şi-au pierdut motivațiile inițiale. Relicte ale animismului, ale totemismului şi ale tabuurilor primitive alcătuiesc substanța amalgamată a actelor tradiționale de magie.

Maladii mai puțin primejdioase din punctul de vedere al riscului posibil (incumbat), cel puțin în forma lor cea mai cunoscută, impulsionează reactivarea unor practici medicale arhaice din fondul pasiv al memoriei colective. Aşa se întâmplă în cazul hemoragiilor nazale, când, după ce suferindul este aşezat cu fața în sus şi i se acordă îngrijirile adecvate (comprese cu apă rece şi oțet, instilații cu ceai de pelin şi cu fiertură din rădăcini de urzică, inhalații cu fum din coji de ouă etc.), se recurge la două gesturi rituale cu o semnificație aparte.

După cum indică informațiile existente în fondurile *Arhivei de Folclor a Moldovei şi Bucovinei (AFMB)*[1], culese în intervalul de timp cuprins între anii 1970 şi 1990 din peste 500 de localități rurale, se obişnuieşte adesea, ca un remediu suplimentar, să se „ascundă" câteva picături din sângele hemoragic. Locul ales pentru efectuarea acestei practici este, de cele mai multe ori, *pragul casei*. Se face o gaură în pragul uşii de la intrarea în locuință şi se pun acolo trei picături de sânge, după care se astupă orificiul cu un dop de lemn (Lipova şi Godineşti–Bacău, Bălțați–Iaşi). În acelaşi timp cu închiderea locului, descântătoarea spune: „Când a sări dopul, atunci sî mai curgî sânge din nasu lui cutare" (Huruieşti–Bacău). Uneori, pe lângă sânge, se mai pun în gaura respectivă: piper, tămâie şi păr de pe cap (Băseşti–Bacău).

În alte cazuri, după pecetluirea picăturilor de sânge, pacientul era aşezat pe prag cu fața în sus (Parincea–Bacău). De regulă, pragul se găureşte cu sfredelul

[1] Documentele etnologice utilizate (răspunsuri la *Chestionarul folcloric şi etnografic general*) vor fi menționate prin indicarea localității şi a județului.

ALIL, t. XLII – XLIII, 2002 – 2003, Bucureşti, p. 197–202

BDD-A1313 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:50:08 UTC)

duminică dimineaţa, până a nu răsări soarele, după care se pun înăuntru „9 chicuşuri di sânge" (Vultureşti–Vaslui) şi se bate deasupra „un ciocan di popuşoi sau un băţu" (Gohor–Galaţi). Alteori, „Faci trii găuri cu sfredelu în prag şî pui trii chicături di sângi şî pui dop di lemn ş-astuchi" (Pogoneşti–Vaslui). În câteva localităţi din părţile sudice ale Moldovei, orificiul care adăposteşte picăturile de sânge este închis cu ajutorul unui cui de fier (Praja–Bacău, Ţepu–Galaţi). Mai rar, locul respectiv se încercuieşte: „Se bate o potcoavă de cal în pragu uşii, să curgă sângele acolo" (Buciumeni–Galaţi).

Un alt reper spaţial, utilizat pentru adăpostirea sângelui hemoragic, se află în preajma focului domestic: „Se scoate o cărămidă din vatra sobei. Sângele ce-i picură să cadă pe locul unde a stat cărămida. Se pune la loc cărămida cu cealaltă faţă şi se lipeşte acolo" (Dărmăneşti–Bacău). În părţile Neamţului, practica are altă modalitate de înfăptuire: „Scoţ din vatrî un cărbuni di fag şî stai sî curgî trii chicuşuri di sângi pi cărbuni" (Ceahlău–Neamţ). Prin alte locuri există credinţa că, dacă laşi să cadă câteva picături de sânge pe jăratecul din vatra cu plită, hemorinia se opreşte imediat (Ciorani–Vrancea). Într-o altă aşezare vrânceană (satul Răiuţi, comuna Reghiu), cărbunele pe care s-au picurat trei stropi de sânge se îngroapă în pământ, după care se rosteşte formula următoare: „Când va ieşi tăciunele, atunci să mai curgă sânge" (AFMB, *Chestionar*). Tot pentru a stopa hemoragia nazală, se caută o piatră „fulgerată" (găurită de fulger), prin orificiul căreia trebuie să curgă trei picături de sânge (Vlădeşti–Galaţi).

Îngroparea rituală a sângelui are drept scop oprirea procesului nociv pentru organism prin întreruperea simbolică a fluxului hemorinic. Substanţă pneumatică, purtătoare de forţă vitală, sângele nu trebuie risipit, pentru că, potrivit mentalităţii arhaice, o dată cu el se pierde şi sufletul celui bolnav. Pe lângă valoarea tămăduitoare, inhibatoare, a gestului de a ascunde o parte din sângele hemoragic, se evidenţiază supravieţuirea credinţelor legate de sufletul exterior corpului. Între sângele din corpul suferindului şi cel pe care îl pierde prin hemoragie există o relaţie simpatetică, greu de sesizat de către omul contemporan, dar simţită la nivelul subconştientului de ţăranul satului tradiţional.

Pragul casei constituie recipientul cel mai adecvat pentru a adăposti sufletul uman înglobat în picăturile de sânge. Limită la trecerea din casă către lumea de afară, din mediul familial în cel comunitar, pragul este un spaţiu încărcat de o putere numinoasă, care favorizează protecţia. Din cele mai vechi timpuri, pragul a fost considerat un loc sacru (vezi gr. *abaton* = „care nu trebuie călcat"). Aşa cum sublinia Jean-Jacques Wunenburger, „Curtea din faţă a unui templu (*pronaos*-ul grecesc) sau pragul clădirilor dispun de potenţialităţi speciale: romanii interziceau staţionarea pe pragul unei porţi, a doua piatră din faţa templului din Ierusalim era interzisă străinilor"[2] etc. La români, pragul, sub care altădată se îngropau placentele

[2] Jean-Jacques Wunenburger, *Sacrul*. Traducere, note şi studiu introductiv de Mihaela Căluţ. Postfaţă de Aurel Codoban, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000, p. 64.

BDD-A1313 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:50:08 UTC)

şi căiţele nou-născuţilor, constituie incinta sufletelor strămoşeşti, locul pe unde se poate comunica între cele două lumi.

Focul din vatră şi cărbunii încinşi purifică morbul hemoragic. Forţa ignee acţionează mai eficient în spaţiul vetrei, care, pe planul mentalităţii populare, constituie inima incintei domestice, locul unde se adună, alături de cei vii, spiritele străbune. Vatra favorizează supravieţuirea alimentară şi protecţia, dar, în acelaşi timp, păstrează o *legitimare supranaturală*[3]. Tăinuit în spatele cărămizilor vetrei, principiul vital al sângelui va fi adăpostit şi va aduce în sprijinul bolnavului – ca urmare a unei logici hierofanice – pe una dintre divinităţile casnice, ocrotitoare ale familiei.

Îngroparea sângelui în pământ se înscrie în şirul de practici prin care boala este transmisă altui mediu decât cel uman. În lucrarea sa *Folklorul medical român comparat*[4], I.-A. Candrea semnalează această modalitate de a scăpa de anumite maladii (friguri, epilepsie, sperietură, buboaie) prin înhumarea unor obiecte care au venit în contact cu bolnavul (păr şi unghii, haine etc.) la o răspântie sau la un hotar. În cazul altor boli, cum ar fi *buba rea, mătricea, izdatul, deochiul*, se obişnuia să se înfigă în pământ cuţitul cu care s-a descântat. Pământul elimină posibilitatea contagiunii cu alte persoane şi oferă un nou început suferindului, o nouă naştere în chip de om sănătos. Imaginată ca mamă a omenirii, glia (*Dea sancta Tellus*) poate avea această capacitate regeneratoare.

Credinţele vechi interziceau vărsarea de sânge omenesc pe pământ, la lumina soarelui, ca fiind un act de maculare universală, cu consecinţe nefaste pentru comunitatea respectivă: „[...] pământul este o divinitate puternică, care, pângărit şi rănit de sângele omenesc vărsat, trebuie îmblânzit prin sacrificii"[5]. Pe de altă parte, acest lichid biologic, „impregnat în întregime cu aura individuală a donătorului"[6], trebuie ferit de eventualitatea efectuării unor acte de magie neagră.

Cea de a doua practică magică utilizată în scopuri hemostatice, despre care I.-A. Candrea afirma, în cunoscuta sa monografie asupra medicinei populare româneşti, că este răspândită „în toată ţara"[7], constă în înnodarea părului din creştetul capului. În cele mai multe cazuri, se leagă câteva fire de păr sau câteva şuviţe din vârful sau din moalele capului (Caşin şi Lichitişeni–Bacău, Ibăneşti, Romăneşti, Răuseni şi Sulița–Botoşani, Cuejdiu, Gârcina, Nemţişor şi Traian–Neamţ, Horodniceni şi Preuteşti–Suceava, Grivița şi Rânceni–Vaslui). Uneori tot părul se adună în creştetul capului: „se leagă părul moţ" (Valea Mare–Vaslui), „îi înnozi păru în vârvu capului" (Buhalnița–Neamţ), „legam părul ciot în vârful

[3] *Ibidem*, p. 62.

[4] I.-Aurel Candrea, *Folklorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, p. 389–391.

[5] Sir James George Frazer, *Folclorul în Vechiul Testament*. Traducere şi adaptare de Harry Kuller, Bucureşti, Editura Scripta, 1995, p. 41.

[6] Hans Biedermann, *Dicţionar de simboluri*. Vol. II. Traducere din limba germană de Dana Petrache, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2002, p. 385.

[7] I.-Aurel Candrea, *op. cit.*, p. 401.

BDD-A1313 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:50:08 UTC)

capului" (Dumeni–Botoşani). Alteori, şuviţele de păr din vârful capului sau doar câteva fire se leagă în formă de cruce (Conceşti, Curteşti şi Mănăstirea Doamnei–Botoşani, Mihoveni şi Vama–Suceava, Obârşeni–Vaslui).

Numărul firelor de păr strânse cruciş este, în majoritatea atestărilor din Moldova, de trei (Berzunţi, Rădeana şi Şendreşti–Bacău, Leorda–Botoşani, Tudor Vladimirescu–Galaţi, Berezlogi, Cucuteni şi Rediu Mitropoliei–Iaşi, Grumăzeşti, Grinţieş şi Vulpăşeşti–Neamţ, Puntişeni, Stâncăşeni şi Valea lui Darie–Vaslui, Repedea–Vrancea). Când se înnoadă nouă fire de păr, acestea se împart în trei legături de câte trei fire (Ciurea–Iaşi). Se mai împletesc „patru legături de păr în vârful capului, sub formă de cruce. Se ţine aşa legat trei zile" (Perieni–Iaşi). Întâlnim şi situaţii în care se strânge părul în jurul capului (Hălceni–Iaşi), se leagă trei noduri din el (Oţeleni–Iaşi), „îi înnozi păr în trei locuri pi cap" (Tarniţa–Bacău), sau tot părul este prins „în cioturi pe cap" (Vlăsineşti–Botoşani).

Acţiunea de împletire a firelor de păr în cruciş este suplimentată de alte gesturi magice: „se pune bolnavul cu faţa în sus, se presară cenuşă de 3 ori, cu cele 3 degete de la mâna dreaptă în cap şi se înnoadă părul în vârful capului" (Şipote–Iaşi). Alteori se ia un inel de cununie prin care „pitreci 9 picături di sângi", după care se leagă trei fire de păr în capul suferindului, iar apoi „îi dă şi *Epistoliile* să le citească" (Perieni–Vaslui). Părul se leagă în creştetul capului împreună cu un inel de cununie (Icuşeşti–Neamţ) sau cu câteva fire de lână roşie (Valea Seacă–Iaşi).

Efectul terapeutic al legării firelor de păr este considerat a fi deosebit de puternic: „nu-i mai curgi sângi niciodată" (Corni–Botoşani). Se înlătură în acest fel cele mai nocive vrăji, întrucât pacientului „i se înnoadă părul în vârful capului pentru că îi *răsdiochiat*" (Heleşteni–Iaşi). Este vorba de o practică prezentă nu numai în cazul hemoriniilor, ci şi în cel al altor tipuri de hemoragii, cum ar fi cele care însoţesc naşterile dificile, când se crede că suferindelor li s-a făcut *pe ursită* (Brehuieşti–Botoşani).

Spre deosebire de ascunderea picăturilor de sânge, unde gestul magic este însoţit şi de o ofrandă *sui-generis*, înnodarea părului constituie un rit de magie activă în stare pură. Pragmatismul acestui act nu exclude însă vehicularea unui simbolism arhaic. La prima vedere, este greu de decelat relaţia dintre strângerea în cruciş a şuviţelor de păr din creştetul capului şi procesul hemostatic scontat. Ca şi sângele, părul era considerat în mentalitatea primitivă ca fiind o substanţă esenţială pentru existenţa individului şi chiar ca sediu al vieţii[8].

Analizând episodul biblic despre Samson şi Dalila, J. G. Frazer sublinia că numeroase populaţii consideră că pletele conţin în ele forţa vitală a unei fiinţe umane. Numeroase mituri şi poveşti au drept eroi oameni puternici, conducători de oşti, de cetăţi, de state ş. a., care nu pot fi învinşi decât după ce li se smulg din cap anumite fire de păr. Aşa se povesteşte despre Laubo Maros din insula Nias, la vest de Sumatra, despre Nisus, regele Megarei (tatăl Scyllei), sau despre Pterelaus din Taphos[9].

[8] Alfred Bertholet, *Dicţionarul religiilor*. Ediţie în limba română de Gabriel Decuble, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1995, p. 337.

[9] Sir James George Frazer, *op. cit.*, p. 143–144.

BDD-A1313 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:50:08 UTC)

Mai târziu, în perioada medievală, se spunea că toată puterea vrăjitoarelor sta în părul lor lung, revărsat pe umeri. Obiceiul de a lăsa copilului mic, până la un an, părul netuns şi de a i-l scurta mai apoi cu mari precauţii, printr-un întreg ceremonial efectuat de naşii de botez, constituie o altă dovadă a supravieţuirii convingerii că există o relaţie strânsă între firele de păr şi viaţa omului.

Când, prin hemoragie, este ameninţată una dintre porţile sufletului, se recurge la apărarea integrităţii fiinţei umane prin blocarea celeilalte substanţe pneumatice, prin intermediul unui nod protectiv. Simbolismul nodurilor, ca semne ale vieţii şi, mai ales, ca modalităţi apotropaice de stopare a unor procese nocive, intervine astfel în potenţarea actului magic. Părul înnodat în formă de cruce constituie în acest caz un talisman, un semn de ocrotire, ca şi antrelacurile, spiralele şi torsadele din cadrul numeroaselor culturi universale.

Nodul, ca magie de închidere, oprire şi chiar involuţie, este considerat atât de important încât, atunci când există un pericol real pentru viaţa persoanei respective (cum se întâmplă în cazul hemoragiilor parturientelor), este utilizat chiar dacă se află în contradicţie cu logica hierofanică a împrejurării date. Se ştie că, pentru a uşura naşterea, moaşa are grijă să dezlege orice nod din hainele femeii aflate în chinurile facerii şi să-i despletească părul. Or, în momentul în care apare primejdia unei hemoragii, ea va fi nevoită să recurgă la un act de magie *transgresivă*.

Acţionând pe calc magică pentru ocrotirea pierderii de substanţă vitală, persoana iniţiată (descântătoarea, terapeutul rural) se foloseşte de două practici bazate pe legea contiguităţii. Puterile vindecătoare se obţin prin intermediul principiului *Totum ex parte*.

Este limpede că şi în ipostazele sale contemporane, după atâtea prefaceri şi degradări la care a fost supusă de-a lungul timpului, gândirea magică rămâne la fel de fascinantă. Ea ne apare, aşa cum sublinia Jean Servier, „ca o înţelegere a lumii de către om, cu ajutorul tehnicilor Invizibilului, fundamentale tehnicilor materiei. Ea este moştenirea a numeroase civilizaţii, în care fiecare gest a fost o cugetare sau o rugăciune, până la deriva occidentală a unui *materialism* care s-a dorit *ştiinţific*, lăsând în întuneric o imensă parte a cosmosului şi spiritului uman"[10].

ÉLÉMENTS MAGIQUES DANS LE TRAITEMENT DE L'HÉMORHINIE

RÉSUMÉ

En valorisant un riche fonds de documents ethnologiques inédits, présents dans les collections de *L'Archive de Folklore de la Moldavie et de la Bucovina* de L'Institut de Philologie Roumaine «A. Philippide» de Iaşi, ce travail aborde un problème du domaine de la ethnoïatrie. On analyse, du

[10] Jean Servier, *Magia*. Prefaţă de Nicu Gavriluţă. Traducere de Bogdan Geangalău, Iaşi, Editura Institutul European, 2001, p. 120.

BDD-A1313 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:50:08 UTC)

point de vue de la médecine populaire traditionnelle et de la pensée magique, deux pratiques thérapeutiques archaïques visant des aspects curatifs dans le cas des hémorragies nasales. Les remèdes présentés concernent la protéction du patient à travers «l'enterrement» des gouttes de sang dans le seuil de la maison, dans l'âtre ou dans la terre, ou par un nœud fait de trois cheveux ou de quelques mèches sur le dessus de la tête. Les pouvoirs guérissants du thérapeute du village traditionnel relève du principe du *Totum ex parte*.

Institutul de Filologie Română
„A. Philippide"
Iași, str. Codrescu, nr. 2

BDD-A1313 © 2002-2003 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:50:08 UTC)